

بزرگداشت ماه رجب توسط کفار
رجب در لغت از ماده رجب الرجل رجباً، ورجبه یرجبه رجباً ورجوباً، ورجبه
وترجبه وأرجبه کله: هابه وعظمه یعنی: او را تعظیم کرد فهو مرجوبٌ.

و رجب: ماهی است به این نام نامگذاری شده چون در جاهلیت جنگ کردن در آن
خیلی کار قبیح و زشتی بود و آن را تعظیم می کردند، و جنگ را در این ماه حلال
نمی دانستند، و الترجیب یعنی تعظیم، و الراجب به کسی می گویند که سید و آقای خود
را تعظیم می نماید.^۱

بعضی از علما بیان کرده اند که برای ماده رجب چهارده اسم وجود دارد، شهر الله،
رجب، رجب مضر، منصل الأسنه، الأصم منفس، مطهر، مقیم، هرم، مقشش، مبریء،
فرد، الأصب، معلی. و بعضی نام های دیگری نیز اضافه کرده اند: رجم، منصل الآل و
منزع الأسنه.^۲

بعضی از علما تعدادی از این اسم ها را به صورت زیر معنی و تفسیر کرده اند:

- ۱- رجب: چون در جاهلیت آن را تعظیم می کردند.
- ۲- الأصم: چون در این ماه جنگ را ترک می کردند، سر و صدای اسلحه در آن
شنیده نمی شد، و صدای کمک خواستن نیز شنیده نمی شد.
- ۳- الأصب: چون کفار مکه می گفتند: رحمت خدا در این ماه خیلی زیاد سرازیر
می شود.

۴- رجم: چون شیاطین رجم می شوند یعنی دور انداخته می شوند.

۱- به قاموس المحيط، (۷۴/۱) و لسان العرب، (۴۱۱/۱-۴۱۲) ماده رجب مراجعه شود.

۲- به لطائف المعارف، ص (۱۲۲) مراجعه شود.

- ۵- **الهرم:** چون حرمت آن خیلی قدیم است از زمان مضر بن نزار بن معدبن عدنان شروع شده است.
- ۶- **المقیم:** چون حرمت آن ثابت است و نسخ نشده است، و یکی از ماه‌های حرام به شمار می‌رود.
- ۷- **المعلی:** چون نزد آنها به نسبت ماه‌های دیگر دارای رفعت و درجه بالاتر می‌باشد.
- ۸- **منصل الأسنه:** امام بخاری از ابی رجاء العطاردی این نام را روایت کرده است.
- ۹- **منصل الآل:** یعنی جنگ.
- ۱۰- **المبری:** چون در زمان جاهلیت ایشان را عقیده بر این بود کسانی که جنگ را در این ماه حلال نمی‌دانند، از ظلم و نفاق بری هستند.
- ۱۱- **المقشش:** چون در جاهلیت بوسیله این ماه شخص ملتزم به دینش مشخص می‌شد، و کسی که جنگ را در آن حلال می‌دانست نیز مشخص می‌گردید.
- ۱۲- **شهر العتیره:** چون در این ماه حیوانی را ذبح می‌کردند، و آن را رجبیه می‌نامیدند و آن را به ماه رجب نسبت می‌دادند.
- ۱۳- **رجب مضر:** آن را به مضر بن نزار بن معدبن عدنان اضافه کرده‌اند، چون آنها این شخص را تعظیم می‌کردند، کسانی دیگر بودند که غیر ماه رجب را تعظیم می‌کردند، گفته می‌شود طایفه‌ی ربیعہ رمضان را تعظیم می‌کردند، و بعضی از اعراب رجب و شعبان را با هم تعظیم می‌کردند و آنچه در محرم و صفر بیان شد در آنها انجام می‌دادند، رجب را ماه حلال و شعبان را ماه حرام قرار می‌دادند.^۱

۱- به فتح الباری، (۳۲۵/۸) مراجعه شود.

و قال ﷺ: «ورجب مضر الذی بین جماد و شعبان»^۱.

«ماه رجب مضر که بین ماه‌های جمادی و شعبان قرار دارد»، و آن را به این قید مقید کرده تا کاملاً روشن باشد که چه ماهی منظور ایشان است، و هیچ شبهه‌ای باقی نماند. گفته‌اند که میان دو قبیله مضر و ربیعه در مورد ماه رجب اختلاف نظر وجود داشت، قبیله مضر همین ماه رجب معروف و مشهور را رجب می‌دانستند، که میان جمادی و شعبان قرار دارد، و قبیله ربیعه آن را رمضان قرار می‌داد، به همین خاطر پیامبر ﷺ آن را به مضر اضافه کرده است، و بعضی هم گفته‌اند به این خاطر است چون آنها بیشتر از افراد دیگر آن را تعظیم می‌کردند.^۲

تمام این اسم‌هایی که بر ماه رجب اطلاق می‌شوند، بر این مطلب دلالت دارند که کفار این ماه را تعظیم می‌کردند، و قبیله مضر بیشتر از قبیله‌های دیگر این ماه را تعظیم و تکریم می‌کردند به همین خاطر به آنها اضافه شده و نسبت داده شده است. اهل جاهلیت در این ماه بر ظالم دعا می‌کردند و دعایشان اجابت می‌شد، در این مورد اخباری مشهور و معروفی دارند که ابن ابی دنیا در کتاب مجابی الدعوة آن را بیان کرده است.

این مطلب برای عمر فاروق رضی الله عنه تعریف شد، ایشان جواب دادند: خداوند این کار را برای آنها درست می‌نماید تا بعضی از آنها مانع بعضی دیگر شوند، و خداوند قیامت را موعود و وعده‌گاه آنها قرار داده است و قیامت هم سخت‌تر و تلخ‌تر است.^۳

۱- رواه البخاری فی صحیحہ المطبوع مع فتح الباری، (۷/۱۰)، حدیث شماره (۵۵۵۰) و مسلم کتاب القسامه، حدیث (۱۶۷۹).

۲- به النهایه لابن الأثیر، (۱۹۷/۲) و شرح نووی علی صحیح مسلم، (۲۱۸/۱۱) مراجعه شود.

۳- لطائف المعارف، ص: ۱۲۶.

ابن ابی شیبیه در کتاب خود از خرشه بن الحر روایت می‌کند و می‌گوید: عمر بن خطاب رضی الله عنه را دیدم که در ماه رجب دست مردم را می‌گرفت حتی آن را در داخل دیگ‌ها می‌گذاشت و می‌فرمود: بخورید این ماهی است که اهل جاهلیت آن را تعظیم و تکریم میکردند.^۱

مطلب دوم: عتیره (ذبح) ماه رجب
 علما عتیره رجب را به چند صورت تفسیر کرده‌اند، از آن جمله:
 ابو عبیده می‌گوید: عتیره همان رجبیه است، و رجبیه حیوانی بود که در ماه رجب ذبح می‌شد، که اهل جاهلیت بوسیله این ذبح و قربانی قصد تقرب به خدا را داشتند، و این ذبح به این صورت بود که عرب‌ها در زمان جاهلیت هر گاه می‌خواستند کاری را انجام دهند نذر می‌کردند اگر موفق شوند از میان گوسفندانشان در ماه رجب چنین و چنان ذبح و قربانی نمایند، که به آنها عتائر می‌گفتند.^۲
 ابن منظور بیان می‌کند: در زمان جاهلیت شخص می‌گفت: اگر شترهایم صد تا شود عتیره‌ای برای آنها انجام خواهم داد، هر گاه به صد نفر می‌رسیدند بخل می‌ورزید و از میان شتران ذبح نمی‌کرد و می‌رفت آهوئی را شکار می‌نمود و آن را ذبح می‌کرد.^۳
 ابوداود می‌گوید: عتیره در دهه اول ماه رجب صورت می‌گرفت.^۴

۱- به مصنف ابن ابی شیبیه ۳/ ۱۰۲ مراجعه شود. علامه البانی گفته: این سند صحیح است، نگاه: ارواء

الغلیل ۴/ ۱۱۳، حدیث شماره: ۹۵۷.

۲- به غریب الحدیث، (۱۹۵/۱-۱۹۶) مراجعه شود.

۳- به لسان العرب، (۴/ ۵۳۷) ماده عتر مراجعه شود.

۴- به سنن ابی داود، (۳/ ۲۵۶)، کتاب الأضاحی، حدیث شماره (۲۸۳۳) مراجعه شود.

خطابی می‌گوید: عتیره تفسیر و معنی آن در حدیث گوسفندی است که در ماه رجب ذبح می‌شود، و این معنی مشابه معنای حدیث بوده و مناسب احکام دینی است، اما آن عتیره‌ای که اهل جاهلیت آن را انجام می‌دادند چیزی بود که آن را برای بُت‌ها ذبح می‌کردند و خون آن را روی سر آن حیوان می‌ریختند، و العتر به معنی ذبح و سر بریدن است.^۱

قول صحیح ان شاء الله ... - این است که آنها این ذبح را بدون نیت نذر در ماه رجب انجام می‌دادند، و این عادت را مانند قربانی در میان خود قرار داده بودند، و بعضی هم این عتیره را نذر می‌کردند، همانطور که قربانی را نذر می‌کردند، آن هم به دلیل گفتار پیامبر ﷺ که می‌فرماید: «علی کل أهل بیت أضحاة وعتیره».^۲

بر تمام اهل خانواده قربانی و ذبح ماه رجب واجب است.

و این همان چیزی است که پیامبر ﷺ در ابتدای اسلام با تأیید این کار اهل جاهلیت آن را ثابت نمود، که این کار غیر نذر بود که بعداً نسخ شد، چون اگر عتیره همان نذر

۱- به معالم السنن، (۹۲/۴)، اول کتاب الضحایا، حدیث شماره (۲۶۷۰) مراجعه شود.

۲- رواه احمد فی مسنده، (۲۱۵/۴) و رواه النسائی فی سننه، (۱۶۷/۷-۱۶۸) و رواه الترمذی فی سننه، (۳۷/۳)، حدیث شماره (۱۵۵۵)، و لفظ حدیث از او است و گفته: این حدیث حسن غریب است، و سنن ابوداود ۳/ ۲۵۶ کتاب الضحایا، حدیث شماره: ۲۷۸۸، و خطابی گفته: ابورمله (از راویان این حدیث) مجهول است. به معالم السنن، حدیث شماره: ۲۶۷۰ کتاب الضحایا مراجعه شود، و منذری گفته: و گفته شده این حدیث منسوخ است، به مختصر سنن ابوداود کتاب الضحایا، حدیث شماره: ۲۶۷۸۰ مراجعه شود.

بود نسخ نمی‌شد، چون انسان هر زمان ذبح گوسفندی را نذر کند بر او واجب است به آن وفا کند.^۱

حکم عتیره

علما و دانشمندان در حکم عتیره اختلاف نظر دارند:

قول اول: عتیره مستحب است، دلیل آن حکم احادیثی است که بیان شدند و همگی هم حق هستند.

و اما قول پیامبر ﷺ: «لا فرع ولا عتیره» یعنی عتیره واجب نیست، پیامبر ﷺ می‌فرماید: «إذبحوا لله فی آی وقت کان».^۲

«برای خدا در هر زمانی که توانستید ذبح کنید» یعنی اگر دوست داشتید ذبح کنید، و در هر ماهی آن را برای خدا انجام دهید، نه اینکه فقط در ماه رجب باشد و در ماه‌های دیگر صورت نگیرد،^۳ که این نظر و قول امام شافعی رحمته الله نیز می‌باشد.

امام نووی می‌فرماید: امام شافعی - رحمه الله - در سنن حرمله به صراحت بیان کرده است که اگر هر ماه ممکن شود ذبحی انجام گیرد کار خیلی خوب و نیکویی است، پس آن نصی که امام شافعی - رحمه الله - آن را به طور قطع بیان کرده است و احادیث

۱- به شرح الکبیر لابن قدامه، (۳۰۴/۲-۳۰۵) مراجعه شود.

۲- رواه البخاری فی صحیححه المطبوع مع فتح الباری، (۶۹۶/۹)، حدیث شماره: (۵۴۷۳) و مسلم، کتاب الأضاحی، حدیث (۱۹۷۶)

۳- به المجموع امام نووی، (۴۴۵/۸) مراجعه شود.

هم آن را اقتضا می‌کنند فرع و عتیره مکروه نیستند بلکه مستحب می‌باشند، که این مذهب ما است.^۱

قول دوم: عتیره مستحب نیست، و آیا مکروه است؟ دو نظریه وجود دارد:

نظر اول: عتیره به خاطر فرمودهٔ پیامبر ﷺ مکروه است، که می‌فرماید: «لا فرع

ولا عتیره».

نظر دوم: به خاطر احادیثی که بیان شد و به آن اجازه داد^۲ مکروه نیست.

۱- به مجموع امام نووی، (۴۴۵/۸-۴۴۶) مراجعه شود.

۲- منظور این احادیث است: از یحیی بن زراره بن کریم بن الحارث بن عمرو الباهلی روایت شده گفت: از پدرم شنیدم که می‌گفت از پدرش حارث بن عمرو شنیده در حجة الوداع با پیامبر ﷺ ملاقات کرده است، از میان مردم نفری گفت: ای رسول خدا ﷺ نظرت در مورد ذبح نمودن اولین بچه چهارپا که ذبح شود چیست؟ پیامبر ﷺ فرمود: «من شاء عتره ومن شاء لم یعتر، ومن شاء فرع ومن شاء لم یفرع، وفي الغنم أضحيتها وقبض أصابعه إلا واحدة».^۲

«هر کس دوست دارد در ماه رجب حیوانی را ذبح کند، آن را انجام دهد و هر کس دوست ندارد ذبح نکند، هر کس دوست دارد اولین بچهٔ چهارپا را ذبح کند مختار است و هر کس دوست ندارد آن را انجام ندهد، و در گوسفندان قربانی وجود دارد، و با اشاره تمام انگشتان دست را مُشت کرده بود به جز یکی از آنها».

از مخنف بن سلیم روایت شده است می‌گوید: در عرفات در خدمت پیامبر ﷺ ایستاده بودیم از او شنیدم می‌فرمود: «یا ایها الناس علی کل اهل بیت فی کل عام أضحیة وعتیره هل تدرون ما العتیره؟ هی التي تسمونها الرجیبة».

«ای مردم بر تمام افراد خانواده در هر سال یک قربانی و یک عتیره واجب است، آیا می‌دانید عتیره چیست؟ همان چیزی است که آن را رجیبه می‌نامید یعنی چیزی که در ماه رجب ذبح می‌شود».

علما به سه صورت جواب این حدیث را «لافرع ولاعتیره» داده‌اند:

۱- منظور پیامبر ﷺ این است که واجب نیست و وجوب آن را نفی کرده‌اند مانند جواب امام شافعی - رحمه الله - که بیان شد.

۲- منظور نفی و انکار ذبایحی بود که برای بُت‌ها انجام می‌دادند.

۳- منظور این است که اجر و ثواب عتیره به اندازهٔ اجر و ثواب قربانی نمی‌باشد.

امام نووی این قول را به ابن کج و دارمی به امام شافعی نسبت می‌دهد.

نظر سوم: عتیره سنت نیست، دلیل هم قول پیامبر ﷺ: «لافرع ولاعتیره» می‌باشد،

که ابوهریره ؓ آن را روایت کرده است، و این حدیث بعد از امر به عتیره آمده است پس نسخ می‌شود، یعنی احادیث بیان شده را منسوخ می‌گرداند.

دلیل تأخر این حدیث از احادیث دیگر دو چیز است:

۱- این حدیث روایت شدهٔ ابوهریره ؓ می‌باشد و او هم متأخر الإسلام است یعنی

دیر اسلام را قبول کرد، چون اسلام آوردن ایشان در سال فتح خیبر یعنی سال هفتم هجری بود.

۲- فرع و عتیره قبل از اسلام صورت می‌گرفت، ظاهراً مردم آن را انجام می‌دادند تا

اینکه نسخ شد، و اگر تقدیم نهی را بر امر نمودن به آنها فرض کنیم لازم می‌آید که نسخ شود سپس نسخ آن نسخ شود و این خلاف ظاهر می‌باشد.

اگر این ثابت شود، منظور این خبر نفی سنت بودن آن است نه اینکه انجام آن حرام

و یا مکروه باشد.^۱ ابن قدامه در شرح الکبیر این قول را بیان کرده و گفته است: این قول

۱- به الشرح الکبیر، (۲/۳۰۴-۳۰۵) مراجعه شود.

و نظر علمای أمصار به جز ابن اسیرین است، ایشان در ماه رجب حیوانی را ذبح می‌کرد و چیزهایی در مورد آن روایت می‌کرد.^۱

ابوعبید القاسم بن سلام به نسخ شدن آن نظر داده است، امام نووی می‌فرماید قاضی عیاض می‌گوید: امر به انجام فرع و عتیره به نظر جمهور علما منسوخ می‌باشد.^۲

قول چهارم: نهی کردن از عتیره است و این که عتیره باطل است، ابن قیم جوزی می‌گوید: ابن منذر - بعد از اینکه آن احادیث را در مورد عتیره بیان می‌کند - می‌گوید: عرب‌ها در زمان جاهلیت عتیره را انجام می‌دادند، بعضی از مسلمانان هم آن را انجام می‌دادند، پیامبر ﷺ هم به آن دستور داد سپس از آنها نهی فرمود و گفت: «لا فرع ولا عتیره»، مردم هم به این دلیل از آنها دست کشیدند، و معلوم است که نهی برای چیزی است که قبلاً انجام می‌شد، و از هیچ عالمی نشنیده‌ایم که بگوید: پیامبر ﷺ از آنها نهی کرد سپس اجازه انجام آنها را صادر نمود، دلیل هم برای اینکه انجام دادن فرع و عتیره قبل از نهی بوده است قول پیامبر ﷺ در حدیث نبیشه است که می‌گوید: (ما در زمان جاهلیت فرع و عتیره را انجام می‌دادیم).^۳

۱- به الشرح الكبير، (۳۰۴/۲) مراجعه شود.

۲- به المجموع، (۴۴۶/۸) و شرح صحیح مسلم نووی، (۱۳۷/۱۳) و به کتاب الإعتبار فی الناسخ و المنسوخ من الآثار، ص (۱۵۸) مراجعه شود.

۳- رواه احمد فی مسنده، (۷۶/۵) و رواه ابوداود فی سننه، کتاب الأضاحی (۲۵۵/۳)، حدیث (۲۸۳۰) و نسائی، (۱۶۹/۷، ۱۷۰) کتاب الفرع والعتیره، و سنن ابن ماجه، کتاب الذبائح، حدیث شماره: ۳۱۶۷، و مستدرک حاکم (۲۳۵/۴) کتاب الذبائح، و گفته: اسناد این حدیث صحیح است اما شیخین (بخاری و مسلم) آن را روایت نکرده اند.

در ضمن این عمل جزو عبادات است و عبادات توقیفی هستند، اگر پیامبر ﷺ آن را نفی و انکار نمی‌کرد باز هم منتفی و باطل بودند، چون تمام اعمال جاهلیت منتفی شدند، نیازی نیست که برای تمام این کارها نصی و حکمی بیاید.

قول ایشان که می‌فرماید: «ولا یکرهان» مکروه نیستند، این فرموده مکروه نبودن آنها را تصریح می‌کند و بعضی هم مکروه بودن آن را اعلام کرده‌اند^۱، آنچه ما فهم می‌کنیم این است که این کار حرام است، این به نسبت تخصیص اولین بچه شتر که فرع نام دارد می‌باشد، و اما ذبح حیوانی در دهه اول ماه رجب که عتیره نام دارد اگر همانند اهل جاهلیت باشد که برای بت‌هایشان انجام می‌دادند این عمل هم شرک است^۲. آنچه من آن را ترجیح می‌دهم - والله اعلم - باطل بودن آن است، چون جمهور علما اتفاق نظر دارند بر اینکه آنچه در مورد عتیره وارد شده است با قول پیامبر ﷺ که می‌فرماید: «لا فرع ولا عتیره» نسخ شده است، و لفظ لا در این حدیث مثل حدیث «لا عدوی ولا طیره» نفی می‌باشد، و همچنین عقیده تشابه به اهل جاهلیت است و این کار هم ممنوع و از آن نهی شده است، و از طرفی هم ذبح کردن عبادت است و عبادات هم توفیقی هستند. ولی به این معنی نیست که ذبح به صورت عمومی در ماه رجب درست نیست، بلکه منظور این است که ذبح‌کننده نباید نیت عتیره داشته باشد و یا هدفش این باشد که این ذبح را به خاطر تعظیم ماه رجب انجام دهد و امثال این نیت‌های نادرست والله اعلم.

۱- به کتاب الإنصاف للمرداودی، (۱۱۴/۴) مراجعه شود.

۲- به فتاوی و رسائل شیخ محمدبن ابراهیم آل شیخ (۶/ ۱۶۵-۱۶۶) مراجعه شود.